

MARJANUCZ LÁSZLÓ:^{*}

Térképek a nemzeti terjeszkedés szolgálatában

Abstract

Before and during the First World War the nationalities of the Austrian-Hungarian Monarchy and the Antant supporting them have elaborated and published several maps serving as means of propaganda. These maps show which territories the nationalities wanted to obtain from the Monarchy, and some of them even exhibited the way the Monarchy wanted to be split. The paper presents and analyzes the Chech-Slovak, Roumanian and South-slavic maps, and also those English and French ones that were published in the Antant countries.

Bevezetés

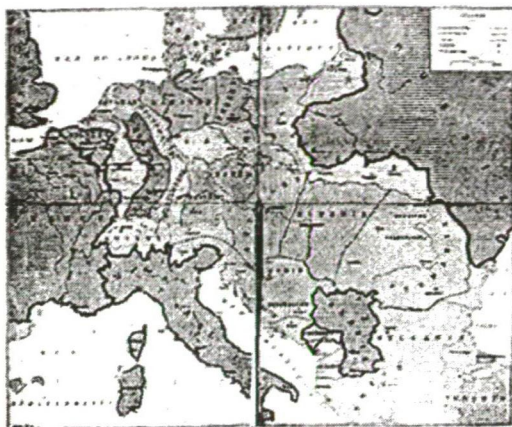
A világháborút előidéző okokról, a felelősség kérdéséről ma is viták folynak, s ennek eldöntése tudományos szempontból sem pro, sem contra egyértelműen nem megoldható. Ellenben keveset beszélnek a világháborút áttételesen, a mérgezett betűkkel, a kiközösített emberi lelkekkel felidéző tényezőkről, a háború előtti vértelen csatározásról, a látszólag békés, és tudományos mezbe öltöztetett propagandáról. Ez megjelent a napi sajtó cikkeiben, tankönyvekben, az ezekhez csatolt vagy önállóan kiadott térképeken, valótlanságokkal, irányzatosságokkal, vagy jó esetben jóhiszeműen téves megállapításokkal. Már az 1820-as évektől kimutatható a térképek irányzatos szolgálatba állítása, a célból, hogy tudományosság leple alatt megkérdőjelezzék a magyar államiság fönnállásának létjogosultságát.¹ A szerbek például térképek segítségével bizonyították nemzettársaik idegen állomokban való elhelyezkedését.²

1. Osztrák és nyugati térképek

A több évtizedes propaganda hatására, illetve a Habsburg-birodalom két fele közötti kapcsolatok félreértelmezése folytán a külföldi térképeken is a Monarchia csak, mint Ausztria szerepelt, s már haladásnak tekinthető, ha Magyarország a többi tartományok között föl volt sorolva (lásd *I. térkép*).³

Leo Thun, a neoabszolutizmus korának osztrák közoktatásügyi minisztere, az általa jóváhagyott tankönyvekben – a szabadságharc érthető következményeként – engedett a magyarellenes felfogás érvényesülésének. Ezen osztrák tankönyveknek rólunk szóló tanításait, a német nyelv elterjedtsége miatt Európa számos nemzete átvette anélkül, hogy az abszolutizmus bukása után revízió alá vették volna. Külföldi, főleg német utazók útleírásai szintén hozzájárultak a magyarellenes hangulat kialakulásához, mert ezek nálunk a várt német világ helyett egy előttiük ismeretlen magyar világot találtak, a melyet nyárspolgári fölfogásukkal nem tudtak, de nem is akartak megérteni. A tudáshiányra utal, hogy még a világháború után is nem egy térképen Ausztria–Magyarország szerepel új országként.⁴

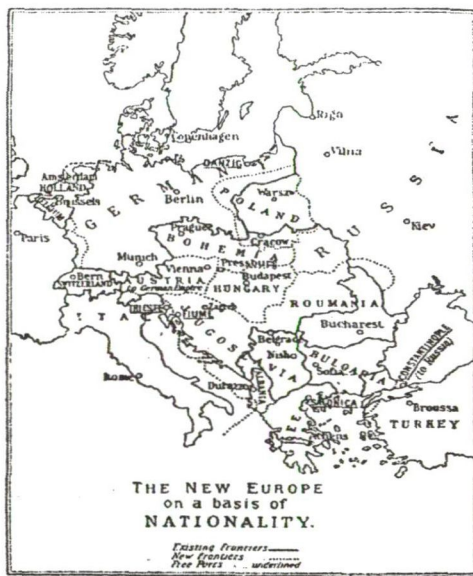
^{*} Egyetemi docens, habil., intézetvezető – Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

3. térkép. A holnap Európája (Forrás: Illustration 1914 júl.–szept, Paris. Bemutatja Olay 1932. 44. old.)

Ez Közép-Európa teljesen fölforgatását tükrözi. Már akkor hirdették, amit sohasem tartottak meg: tudniillik a nemzetiségi elv alkalmazását. Magyarországból a Trencsén–Győr–Keszthely vonaltól nyugatra eső részt Ausztriának szánta, ellenben Dél-Magyarországot meghagyja egészen, és Romániához is kisebb területet csatol át a mainál. Említésre méltó, hogy Belgiumnak adta e térkép a Mosel és a Rajna balpartját, Koblenz Bonn, Köln városokkal. Franciaországnak szánta Elzászt és Lotharingiát, a Rajna balpartját, a Rajna jobb partján pedig 100 km szélességben a svájci határig semleges zónát létesít a „barbár hordák elleni védekezés céljából.” Olaszországnak juttatta Trentinót, Triesztet és Fiumét, Montenegrónak Hercegovinát, Skutarit és Albánia egy részét, Szerbiának a Duna jobb partját Szlavóniával, Boszniát és Dalmáciát, míg Romániának Erdélyt és Bukovinát.

A Seton-Watson szerkesztette New Europe folyóiratban számos térképet találunk, amelyek már előrevetítették a bekövetkező változások árnyékát. Az 1916. október 19-i számban már úgy rajzolta meg az Új Európa térképét, hogy az figyelembe vette a leendő utódállamok érdekeit (lásd 4.térkép).

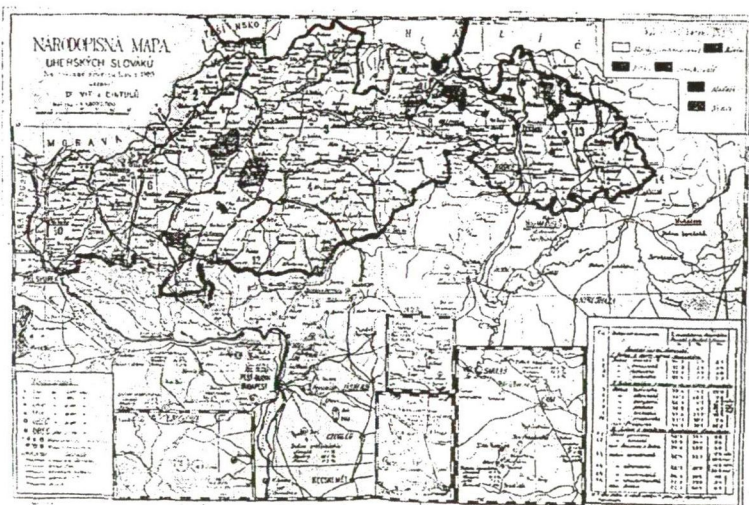
4. térkép. Seton-Watson 1916 évi térképe

(Forrás: New Europe on a basis of Nationality. 1916 okt. 16. Bemutatja: Olay 1932. 43. old.)

Az Új-Európa különben rendszeresen közölt ilyen térképeket. Az 1917. febr. 18-i számban jelent meg a Bohemia c. térkép a csehek és szlovákok eloszlásáról, az október 11-iben a „jövendő Délszláv Állam”-ról szóló, amelyen a Muraköz, a Baranyai-szöglet, s a Szeged alatt fekvő terület nagy része még nem tartoznak Szerbiához. Az 1919. április 3-i számban „Románia és a románok” címmel közölt térképet, amelyen általában a mai határok vannak feltüntetve, de Szabadka még magyar, és a szerb határ a Ferenc csatorna.

2. Cseh és csehszlovák térképek

Az első világháború előtti időből jobbra csak cseh néprajzi térképekről van tudomásunk. Egy 1905-ös cseh lexikonban „Slovensko” címszó alatt Magyarország szlovákok lakta területeit ábrázolja (lásd 5. térkép).

5. térkép. Cseh néprajzi térkép 1905-ből (Forrás: Illustrovaná Encyklopaedie Obecných Vědomostí 1905. XXIII. 457. old. Bemutató Olay 1932. 10. old.)

Eszerint a tót határ Pozsony–Nyitra–Érsekújvár–Léva–Losonc–Rimaszombat–Rozsnyó–Korompa–Sátoraljaújhely–Ungvár vonalon túl vonul végig, s e vonalon innen csak Pozsony és Losonc fekszik. Pozsony még Presporuk néven szerepel és nem Bratislavaként. A rómaiak által Pisoniumnak nevezett város magyar nevére (Pozsony) már 1002-ből van forrás, német elnevezésére (Pressburg) pedig 1052-ből van a legrégebbi adatunk, ebből jött a régi szlovák elnevezés: Presporok, s csak 1918-tól szerepel Bratislava néven.

Az első világháború kitörése után mind több politikai térkép jelent meg, amelyek nyíltan hirdették a cseh igényeket.⁵ Már 1914 őszén hangoztatták elszakadási törekvéseiket az oroszországi csehek, akik Felvidék elcsatolásával cseh–orosz korridor létesülését tervezték. Sőt, Bécs átcsatolását is kérték, megjegyezve, hogy 10 év alatt szintisza cseh várossá alakulna át. „Cseh-Szlovákiáról” a párizsi La Nation Tchéque c. folyóirat közölt térképet 1915 első felében. (Ezen térképet lásd jelen folyóiratszámában: Suba János cikkének 3. térképe – a szerk.). Ezen a térképen a mai állapothoz képest a Csallóköz és a ruténok lakta terület még hiányzott. A hozzáfűzött magyarázat szerint, addig ezek az országok – ti. a Cseh Királyság és a szlovákok lakta Felvidék – az Osztrák–Magyar Monarchiához tartoztak, s annak leggazdagabb, legvirágzóbb részeit alkották. Vagyis mégsem lehetett olyan szégyenteljes elnyomásban részükhöz, mint ahogy azt a térképalakítás indítéka sugallja.

Beneš 1916-os könyve (Zúzzatok szét Ausztria–Magyarországot), a valótlanságokat tudatosan alkalmazó elfogult propaganda főmunkája.⁶ Megállapítja, hogy a világháború kitöréséért a felelősség főképp a magyaroké, mert a Monarchia balkáni politikája, mindenek előtt magyar politika volt. Ebből a megítélésből természetesen következett mindenek előtt Magyarország szétdarabolásának követelése, illetve a magyarok és németek szétválasztásának javaslata. De kívánta Lajta menti szláv korridort is Németország körülzárása céljából. Csehországnak egész Felső-Magyarországot, Romániának Erdélyt juttatja, s Magyarországot kifejezetten a kizárólagosan magyar vidékekre kívánta korlátozni. Seton Watson 1918. október 17-i pontjai is ezt sugallják: „Magyarország a magyar törzsre szorítva, teljesen függetlenné lenne, és elsőpörvén a korrupt és politikailag, erkölcsileg halott oligarchiáját, szélső demokratikus államformát öltene fel.” Az erős jelzők magyarozatát a nemzetiségi elvet csak nagy vonalakban alkalmazni akaró szándékban leljük. Ez azt jelentette, hogy nyugati részről a rendezés fő szabályának szánt alapelv – ti. a nemzetiségi – Benešéknél csak a politikai és stratégiai szükségesség követelményeinek alárendelten jöhetett számításba. Így került a Csallóköz Csehszlovákiához. Beneš, tervezetének végén egy térképre hivatkozik, amelyet azonban francia cenzúra nem engedett közölni, mert a franciák 1916-ban még nem látták tanácsosnak e tervek szemléltetését. Jellemző ugyanakkor, a semmiféle eszköztől vissza nem riadó propagandára, hogy Beneš dicsőítette a cseh ezredek háború alatt elkövetett árulásainak és esküszegéseinek tettét.

Ernest Denis,⁷ a Sorbonne egyetem szlavista tanára Le Slovaques c., 1917-ben megjelent munkájában két térképet is közöl. Egyiken a leendő új állam határai csak Cseh- és Morvaországot, valamint Sziléziát foglalják magukban. A magyar határt néprajzilag jelöli meg a Vác–Miskolc–Ungvár vonallal. (*Ezen térképet lásd jelen folyóiratomban: Suba János cikkének 5. térképe – a szerk.*) A másik térképén azonban már világosan láthatjuk Szlovákia politikai határait, melyen a Csallóköz, Nógrád, Hont, Gömör vármegyék, Komárom, Ipolyság, Léva, Rimaszombat, Rozsnyó és az egész ruténlakta terület még Magyarországhoz tartozik. Föltűnő a professzor bizonytalan nyelvhaználata Pozsonnyal kapcsolatban: térképén hol Prspsuknak, hol Prespureknek, hol Bratislavanak hívja. E határozatlanságból arra lehet következtetni, hogy az ősi város szilárd névhasználata csak utóbb alakult ki.

Az összeomláskor októbrista kormány hadügyminiszterének megbízásából és Vyx alezredes, budapesti antant megbízott hozzájárulásával a pozsonyi kerületi parancsnok tárgyalta Milan Hodža egykori magyar országgyűlési képviselővel és szlovák megbízottal, a cseh–magyar határvonal megállapítása végett. Addig is, míg a győztesek a demarkációs vonalat kijelölik, ideiglenes vonalban egyeztek meg. Ez Dévényújfalú–Galánta–Korpona–Nagyroce–Gölnicbánya–Lemes–Gálszécs–Homonna–Mezőlaborc mentén húzódott, amely kedvezőbb volt a mai határnál. De ezt Vyx alezredes 1918. december 23-án megváltoztatta, s új jegyzéke már a szlovák föld történelmi határaitól beszélt, melyek nagyjából megegyeztek a maiakkal.

Érdekes az 1919-ben megjelent Képes Kalauz Szlovenszkoról c. cseh tájleírás, melynek térképén a tótság néprajzi határait vonták meg, mert a Csallóköz és a szobi határ sem szerepel még rajta. Valószínűleg a békekonferencia kezdetén jelenhetett meg, mert az azévi második kiadásában már cseh földként van feltüntetve a Csallóköz. Föltűnő különbség még a két térkép között, hogy az elsőnek címe: A magyarországi Szloveszko néprajzi térképe és ezen Prespurek, míg a másik címe: Szlovenszko térképe Bratislavával.⁸

A csehek – minthogy Oroszország bukásával a háború előtti szláv és ruszofil politika fölbomlott –, hivatást éreztek az orosz vezető szerep átvételére. Ebből következett határaiknak mennél kiterjedtebb megállapítására irányuló törekvésük a nemzetiségi határookra való tekintet nélkül. Beneš 1924-ben megjelent könyvében arról panaszkodik, hogy a békeszerződésekkel nem értek el mindent, amit akartak, mert a szlovák határ nem felel meg kívánságuknak.⁹ Hogy melyek voltak e kívánságok, kiderül Hanus Kuffner 1918-ban írt, Államunk és a világbéke c. könyvéből. (*Ezen térképet lásd jelen folyóiratomban: Suba János cikkének 9. térképe – a szerk.*) Eb-

ben a szerző hivatkozik egy cseh részről 1917-ben „illetékeseknek” átadott emlékiratra, amely Európa háború utáni szükséges területi átalakítását tárgyalja cseh mérlegelés szerint. Lényege, hogy a területi átalakulásnak a szláv kérdés végleges megoldásával kell járnia. Amíg a csehszlovák állam jövője nincs eléggé biztosítva, világbéke sem lesz. Eléréséhez pedig Németország és Magyarország szétdarabolása szükséges. Magyarországot a legszűkebb határok közé kell szorítani, mert „nem szabad megengedni, hogy ez a – békeszerető emberiséggel szemben ellenséges – faj megtartsa az alig néhány évtizedes, és a legutálatosabb erőszakkal megszerzett nyelvi és gazdasági fölényét”. Ezért a magyarságot a jász kun vidékekre, Duna-Tisza felső közére és a Dunántúl középső részére szorítaná vissza. A fűzethez csatolt térképek e gondolat szolgáltatában álltak, s még Budapestet is kettészakítják, csak Pestet hagyván meg magyarnak.

Kuffner emlékiratának súlypontja azon a beállításon nyugodott, hogy Magyarország nemzetiségi területe néhány évtizedes zsákmány volt csupán. Továbbá azon a föltevésen, hogy a magyar nemzet, mint megokolatlanul gyűlölködő faj, méltó a pusztulásra, és azon a bevallott célzaton, hogy az ázsiai jellegű magyarságnak rezervált területen kívül eső, attól elszakítandó területeket Csehország, Szerbia, Románia annektálja. A célzatos beállításoknak köszönhetően a békekonferencián egybegyűlt nagyhatalmak nem tudták megkülönböztetni egymástól a cseh királyságot magában foglaló osztrák, valamint a magyar államot, hanem a kettős monarchiát egy államalakulatnak vették, ami teljes képtelenség. A cseh békedelegáció beadványa szerint Magyarország csak 1867-ben vált ki az osztrák államból, ami tudatos dezinformáció, viszont megfelelt annak a beállításnak, hogy Ausztria fölbomlása következtében a cseh állam nem az Ausztriától megkülönböztetett magyar államtól volt kénytelen igényelni Felső-Magyarországot. Ugyanis az osztrák állam széthulló területeiből könnyebbnek látszott részesedni, mint megmagyarázni azt, hogy Felső-Magyarországot nem az osztrák, hanem az osztrák államtól idegen magyartól kell igényelni. Így az osztrák állam fölbomlása következtében, az abból kivált cseh állam a Saint germaini osztrák békeszerződésben vitte el magával azokat a magyar területeket, amelyek sohasem tartoztak Ausztriához, és amelyeket a trianoni szerződés csak fél évvel később szakított el a magyar államtól. Az elszakítás jogcíme, hogy ezen a területen 1 703 000 szlovák él.

Magyar hivatalos adatok szerint¹⁰ az elszakított rész nagysága 63 000 km²-t tett ki, amelyen 3 568 000 lakos élt. A félrevezető kimutatások révén idegen államba kényszerített magyarok, németek és rutének száma 1 865 000 (52,3%), amelyből 1 072 000 volt a magyar. Az egységes nagy magyar nyelvterület testéből lemetszett, a megmaradt ország határán 50, helyenként 100 km-re túlnyúló, 10 948 km²-nyi területen tiszta magyar lakosság élt: 819 község 816 000 lakossal, ebből 748 000 magyar, a cseh uralom alá hajtott magyarság 70%-a. A szlovákok száma ezen a területen 43 000 (5, 3%) a magyaroké 748 000 (92%). Összességében is az mondható, hogy a cseh megszállás alatt lévő országrészek nemzetiségi számaránya a szlovákok kisebbségét (47,7%) tükrözi.

3. Délszláv térképek

Szerbiában akkor lángolt föl a nemzeti érzés a XIX. század elején, mikor az orosz-szerb viszony is kezdett bensőségebbé válni. Az 1800-1810 között lezajlott törökellenes szerb nemzeti fölkelések a magyarországi szerbség műveltebb köreinek érdeklődését is fölkelte. Ezeknek egy része átkelt a Száván, csatlakozott a fölkelőkhez, s a régi szerb birodalom helyreállításáról ábrándoztak, melynek idővel a Dunán és Száván inneni szerb lakta területek is részei lesznek.¹¹

A nagyszerb eszme célkitűzéseit a Südland néven író, délszlávokkal foglalkozó osztrák tudós fejtette ki a legalaposabban „a helyszínen szerzett tapasztalatai alapján”. Eszerint a nagy-

szerb eszme a délszláv kérdés maga, bizánci állami és vallásos gondolat új formában. Visszaszerezni a Balkánt, és Szerbiához kapcsolni az azon kívül eső ortodox vallású területeket.¹²

Látható, hogy az uralmi vágyak vallásos elemekből táplálkoztak, s a hívők fanatizmusa fűtötte. Dusan cár legendás országát a 19. század elején még sokan az osztrák császár uralma alatt álló birodalomnak gondolták. Ilja Garasanin 1844-i emlékirata azonban már olyan szerb vezetés alatt álló délszláv egyesülést tervezett, amely Szerbia történeti jogai és a nemzetiségi elv alapján jött volna létre. A Habsburg-birodalomból Horvátország, Szlavónia, a Szerémség, Bácska és a Bánát tartozott volna hozzá. Már ebből a láthatatlan térképből is kitűnik, hogy Ausztria–Magyarország és Szerbia között minden megértő politika lehetetlenség volt, mert ezen az úton – Mihály fejedelem meglátása szerint – Szerbia önmagát pusztította volna el. Obrenovics Mihály Ilja Garasanintól átvett egyesítési tervét, mint politikai végrendeletét adta tovább a szerb nép és a kormányok legfőbb nemzeti célkitűzéseinek. Ez volt az alapja a későbbi szerb politikának, a Monarchiában és Törökországban megindított nagyszerb propagandának. Területi igényeiket közismert követelésben fogalmazták meg még jóval a háború előtt: Dél-Magyarország, mint Vajdaság szerb vezetés alatt Ausztria (és nem Magyarország) tartományaként szerveztessék meg.

Térképpel 1891-ben támasztották alá ezt az igényt, amikor Belgrádban a szerb egyetemi ifjúság kiadta „A szerb területek néprajzi térképe a történelmi, nyelvi, szokásbeli és költészeti alapokon kidolgozva” c. könyvet. Az igények történeti magyarázata a Kárics-féle, háború előtti földrajzönyvben az alábbi: „Az a föld, amelyen a szerb nép régóta élt és most is él, akár tisztán, akár más néppel keverve, szerb földnek nevezetik. A szerb föld északi határát a Maros alkotja a Tiszába való torkolásáig. Azután a Tiszától a Dunáig szárazon vonul a határ, amely egyúttal a Bácskának északi határa is.”

A következő térképet az 1910-ben készítették, s magyar katonai hatóságok találták meg a Belgráddal szemben fekvő, Torontál megyei Borcsában, melyet a szerbek 1914. szeptember elején rövid időre elfoglaltak.

A községi bíró lakásán találták meg azt a szerb térképet, mely teljesen azonos a később Péterváradon lefoglalt, orosz Novoje Zveno c. lap 1914-es számában megjelent „Új Európa” c. térképpel (lásd. 6. térkép).

Az orosz «Новоје Звено» című lap 1914. évi térképe. (22. lap.)

Mint látható a 6. térkép Burgenlandot, Bécset, Alsó-Ausztria déli részét és Stájerország egy részét korridorszerűen ábrázolja. Az északi szerb határt a Balatonig tolja előre, egész Baranyát, valamint Somogy és Tolna megyét is elcsatolva.

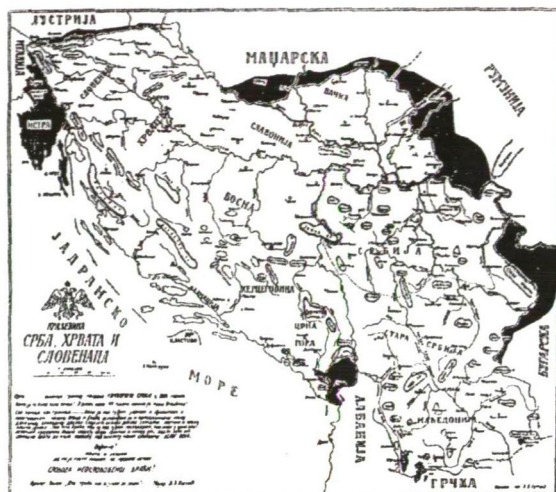
Belgrád 1914. december 2-i megszállása után foglalták le a katonai hatóságok a Smrekar Slavko mérnök által 1914 szeptemberében rajzolt térképet (lásd 7. térkép).¹³

7. térkép. Az ún. belgrádi térkép 1914-ből (Forrás: Olay 1932. 23. old.)

Ez jó bizonyosság arra, hogy a háborús felek melyik részén volt nagyobb a hódítási vágy. A térképet széleskörű terjesztésre szánták, s még Cettinje elfoglalásakor – 1916. jan. 13. – is árulták minden könyvkereskedésben. Elkészítését a térképre vezetett indoklásban a szerzők Ausztria–Magyarország népeinek nemzeti törekvéseivel magyarázták. Nekik ugyanis „a jelenlegi állam határain kívül volt a hazájuk, nemzeti ideáljuk, táplálóanyjuk, s törekvéseik miatt államukban embertelen szörnyűségekkel üldözik”. A térképen látjuk a tervezett Szláv Szövetséges Államot, amely a régi Csehországot, Felső-Magyarországot a Garam völgyéig, Felső-Ausztriát, Alsó-Ausztria egy részét Béccsel, a Kisalföldet Esztergomig, és Porosz Sziléziát az Oderáig öleli föl. De ott találjuk Új Szerbiát, amelyhez Dél-Magyarországot csatolja a Barcs–Mohács–Szabadka–Szeged–Arad vonalig, továbbá Temesvárt, Versecet és Orsovát Krassó–Szörény és Hunyad vármegyék határaival. A Muraközt magyarnak hagyja. Oroszországot Új Szerbiával korridor köti össze, amely így összszűlője a későbbi, Ausztria és Magyarország határai között erőszakolt cseh–szerb korridornak. Utóbbi gondolat Oroszország eleste folytán született meg, s éle Magyarországon kívül Olaszország ellen is irányult. Tervére nézve szerzője főlemlíti lapszéli jegyzetben, hogy a nemzeti államok alapeszméjével ez a terv nem egyezik ugyan, de meg van róla győződve, hogy Szerbia és a délszlávok Oroszországgal való közvetlen területi érintkezés nélkül nem fejlődhetnek majd nyugodtan. Ebből a nézőpontból Horvátország, Bosznia és Dalmácia is szerb területnek van kijelölve, míg Albániát teljesen fölösztja Montenegro, Új Szerbia és Görögország között. Romániának Erdélyt és Bukovinát adja, a Bánságot és Besszarábiát természetesen nem. Érdekes még, hogy Németországot sok apró országra bontja föl, s az orosz–lengyel határt a Stettin–Berlin–Breslau vonalig tolja előre. E térkép jelentősége abban van, hogy bizonyítja: Ausztria–Magyarország és Németország fölösztása szerb háborús cél volt.

Kosztics szerb alezredes 1922-ben megjelent katonai tankönyve: Mit kell, mint katonának tudnom, tartalmazott térképet is (lásd. 8. térkép).

8. térkép. A Kosztics-féle térkép (Forrás: Vojislav Kosztics: Sta treba kao vojnik da znam? Celje, 1922. Bemutatja Olay 1932. 26. old.)

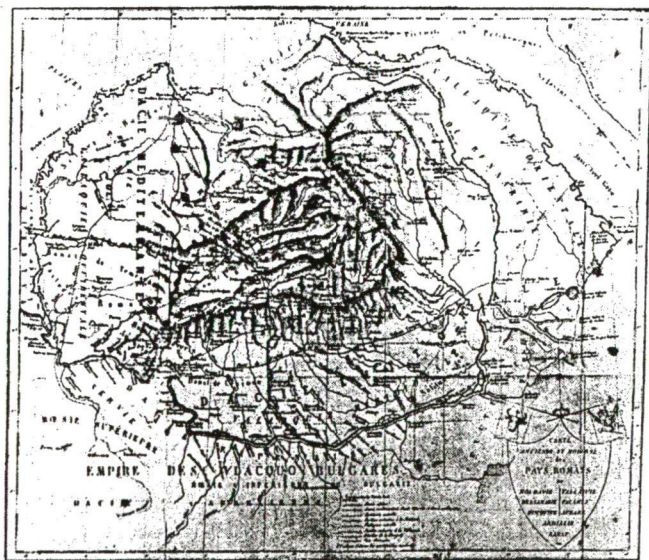
A térképből meglátjuk, amit a könyv tanít, vagyis azt, hogy Jugoszlávia mely területekre számított még. Ezek: Baranya északi része Péccsel, a Duna–Tisza között és a Maros szögben a határ északi kitolása, Romániától a Bánság Temesváron túl, le Orsováig, Bulgáriától nagyobb terület, Olaszországból Isztria Polával, Trieszt és az Isonzó vonal, végül Karintiából kisebb sáv. A jövőnek ezt a képét alapos magyarázatokkal kíséri a tankönyv. Megtudja a katona pl., hogy Jugoszlávia ellenségei az olaszok, magyarok, németek és bolgárok, hogy még mindig nyögi az idegen jármot szláv testvéreiknek egy része, akik tőlük várják felszabadításukat, e szent feladatot és kötelességet. Nem szabad elfelejteni – írja –, hogy 500 000-nél több szlovén él Olaszországban, sok szerb község magyar, román és bolgár uralom alatt van. Vagyis a királyság még nem öleli föl az összes szláv területet, hisz pl. Stájerországot Ausztria, a Bánátot Románia, Észak-Baranyát, és a Murán túli részt Magyarország tartja megszállva. E tankönyv nemcsak izgató tartalmával vetett kellő fényt a jugoszláv tervekre, hanem arra, a békétlenséget, és a népek közti megértést kizáró tevékenységre is, amelynek épp az ellenkezőjére törekedett a Nemzetek Szövetsége. A Pasics vezette nemzeti radikálisok szerb imperializmusa – a kor fogalmai szerint – irracionális jellegű volt, melyet nem igazolt egy előrehaladott társadalomnak kulturális és gazdasági ereje, mint a nyugat-európai nemzeteknél. Ausztriában és Magyarországon is úgy vélekedtek, hogy a nagyszerb eszme egyházi és hódító, mely egyben túlzó, sem gazdasági sem kulturális vívmány által nem igazolt hatalmi aspiráció. Sztajonevics szerb történetíró ettől függetlenül hirdette, hogy a Balkán Macedóniától az Adriáig, az északi terület pedig föl Budapestig a szerbeké.

Trianonban végül is 21 031 km²-t juttattak Szerbiának 1 519 000 lakossal, azon a jogcímen, hogy itt 470 000 délszláv (30,9%) él, ha eltekintünk Horvátország és Szlavónia elszakadásától. Az idegen uralom alá került magyarok és németek száma 767 000 (50,4%). Ebből a magyarság 480 000 főt tett ki (30,2%).¹⁴

4. Román térképek

A magyarelles irredenta legrégebbi tevékenységéi helyét a románoknál találjuk. A román tudományos és irodalmi élet renaissance-ának úttörői George Sincai, Petru Maior és Micu Klein történetírók és nyelvészek újraélesztették a dáko-romanizmus dogmáját (Romániát Traia-

nus alapította Erdélyben, holott Erdély soha nem tartozott Romániához, ergo Románia sem lehetett Erdélynek anyasországa! – ML). A humanizmus egykori irodalmi legendája a 18. században, már mint politikai követelés jelenik meg. Erre a gondolatra esküdött a 19. században a külföldön tanulói román ifjúság, e tanokat propagálva lettek a Magyarországról a dunai fejedelemségekbe kivándorolt román tanárok a román nemzeti eszme úttörői. Mihail Kogalniceanu, a román nemzeti mozgalom legkiválóbb személyisége 1843-ban így határozta meg a román igényeket: „Hazámnak tekintem azt az egész területet, amelyen románul beszélnek, és nemzeti történelemnek egész Moldva történetét úgy, mint az akkor volt, mielőtt szétszakították volna, Romániáét és erdélyi testvéreinkét”. Eszerint a román történelem az egész román nép történelme, nemcsak etnikai, hanem művelődési, nemzeti és politikai szempontból is egységesnek tekintendő. Így öltött alakot a Nagy-Románia (Romania-Mare) eszméje. Ez a meggyőződés produkálta már az 1840-es évek elején azt a térképet, amely aztán egy évszázadon át terjesztette Nagy-Románia eszméjét és követeléseit. Trebonianu Laurianu főfeldi (Szeben vármegye) születésű román történetíró, nyelvész a román akadémia tagja szerkesztette, amelyen a határ egészen a Tiszáig terjed. Mikor 1866-ban, Cuza lemondása után Hohenzollern Károlyt választották a románok fejedelmüknek, küldöttség utazott hozzá Sigmaringenbe. Magukkal vitték Laurianu térképét, amely Romániát Erdellyel, a Bánsággal, Bukovinával és Besszarábiával egyesítve ábrázolta. A küldöttség utalt arra, hogy e területek lakosságának többsége román, akik idővel Károly uralkodása alatt készek lesznek egyesülni.

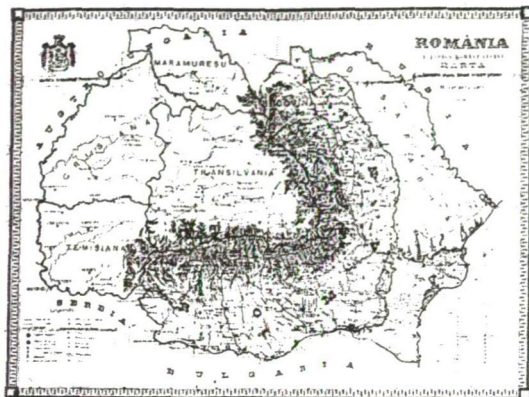

9. térkép. A Vaillant-féle térkép (Forrás: J. A. Vaillant: La Roumanie on histoire, langue, littérature, statistique. Paris 1844. Bemutatja Olay 1932. 29. old.)

Az eszme hamarosan bekerült a külföldi irodalomba is, elsősorban a franciába. Vaillant francia földrajzprofesszor 1844-ben Párizsban Romániáról megjelent munkájának már van ilyen térképmelléklete (lásd 9. térkép).

A térképek mellett röpiratok terjesztették a „dáko-romanizmus evangéliumát” Papiu Ilarianu 1860-ban Cuzahoz intézett emlékirata, 1861-ben már több nyelvű röpiratként is megjelent. Innen eredeztethető az a téves nézet, amely Erdélyen – román szempontból – nem a tulajdonképpeni történelmi részt érti, hanem azt a területet, amelyen románok laknak, a nyugati tiszai határral bezárólag. A román országok térképét a jól szervezett és anyagilag is támogatott óromániai propaganda terjesztette, melynek élén a Liga Culturala

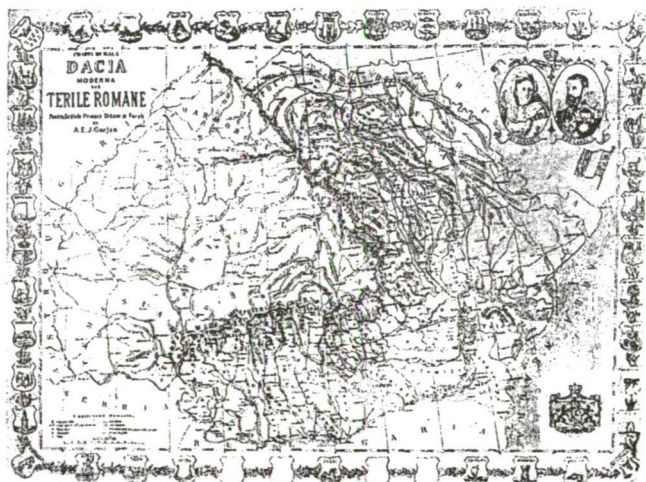
állt. Hatására az 1880-as években mind nagyobb számban megjelentek az erdélyi pópák és dászkálok kezeiben azok az iskolai térképek is, amelyeken szemléltető kifejezésre jutott a Tiszaig terjedő Romania-Mare eszméje.

10. térkép. Egy tipikus román iskolai térkép – Mihailescu térképe – az 1880-as évekből
(Forrás: Bemutatja Olay 1932. 30. old.)

A román országok (értsd: románlakta területek) térképes ábrázolásától hamarosan eljutottak Magyarország földarabolásának szükségességéig. A Liga Culturala a román kultúra és nyelv istápolásának hamis örvé alatt az irredentizmust és az elszakadási törekvéseket táplálta az erdélyi és a besszarábiai románok között. Az ország intelligenciája francia és orosz barátságával tüntetett a fönti célok mellett. 1868 és 1895 között a magyar közoktatásiügyi kormány 164 tankönyvet és térképet volt kénytelen a többnyire államsegélyen fenntartott iskolákból kitiltani. Közülük 84 román, 16 osztrák, 14 német, 18 tót, 12 szerb, 3 horvát, 9 rutén, 7 cseh és 1 magyar nyelvű volt.¹⁵

Slaniceano román külügyminiszter 1876-ban készített térképe Dácia részeiként: Bukovinát, Erdélyt, a Bánságot és a Maros jobbpartját tünteti föl, délnyugati magyar–román határként pedig a Cserna folyót. Ez a térkép egyébként a román katonai iskolákban használt földrajzi kézikönyv melléklete volt.

11. térkép. Gorjan térképe (Forrás: J. A. Vaillant: La Roumanie on histoire, langue, littérature, satistique. Paris 1844. Bemutatja Olay 1932. 30. old.)

A Duna–Tisza közének fölirata egy 1919-es román történelmi tankönyvben (Balan-féle tankönyv): Austro–Hungaria, zárójelbe téve a Pannónia kifejezést.

Ehhez képest Románia 1920-ban ténylegesen 102 180 km²-t szerzett Magyarország területéből, 5 236 305 lakossal, azon a jogcímen, hogy itt 2 819 000 román (53,8%) él. A meghamisított statisztika mesterkedése révén elcsatolt területek magyar, német stb. lakosainak száma 2 417 305, ebből 1 665 000 volt a magyar. A románok számaránya ezen a területen csekélyebb (53,8%), mint fölosztásra ítélt magyar nemzetiségi állam területén volt a magyarságé (54,6%). Székelyföld egyetlen összefüggő, 13 200 km²-nyi területén (akkora, mint Elzász–Lotharingia) egy tagban élt a magyarság: 540 000 lélek. A 443 község közül csupán 17-ben (4%) laktak románok, számuk 37 700 főt (7%) tett ki.¹⁷

5. Összegzés

A fönt vázolt propagandairatok értékével a külföldi államférfiak jobban tisztában lettek volna, ha közelebbről ismerik azt a területet, melynek sorsáról döntöttek. Ezeket a térképeket és röpiratokat nem a magyar járom alatt szenvedő nemzetiségek írták és terjesztették, hanem a magyar államhoz nem tartozó csehek szerbek és románok, akik a területi gyarapodás vágyától vezettetve Nyugaton propagandaügynökségeket állítottak föl, s akiknek javaslatait a Nyugat elfogadta békealkotásnak. Kétségtelen, a dualista monarchia heterogenitása nem felszíni jelenség volt, hanem lényegi, s a heterogenitás az integráltság hiányának tükröződése. Ugyanakkor a háború előtti időkig kialakult egy bizonyos elrendeződési struktúra, amelyben nemzetiségek megtalálták helyüket (Zeman, angol történész), az összlakosság túlnyomó többsége a háború alatt ennek az államnak a további létét kívánta (Adam Wandruszka, osztrák történész).

Jászi Oszkár a felbomlás után tíz évvel, 1929-ben írt munkájában állítja: a nemzetiségi kérdés megoldása nem volt szociológiai vagy történeti képtelenség. Más a helyzet a külső tényezőkkel. Mivel jó néhány népnek csak egy része helyezkedett el a Monarchián belül, az anyaállamok régóta számításba vették a Habsburg-Birodalom állami átrendeződésének alternatíváját. A háború első éveiben a magyarországi nemzetiségek még a Monarchián belül képzelték el nemzeti fejlődésük kedvező feltételeit. Az elszakadást akkor az emigráció hirdette. 1918 nyarára azonban minden megváltozott: a nemzetiségi tömegek szociális és nemzeti céljaikat követve elfordultak a Monarchiától, s az antant is fölhagyott a fönntmaradás gondolatával, és az utódállamok szilárdabbnak ígérkező rendszerének kialakítására vett irányt.¹⁸

Az igazságért, vagy vélt igazságért lehet sokféle eszközzel küzdeni, de csak a valóság és tisztesség eszközeivel korrekt és erkölcsös. A valótlanság, a tévedés előtt megtorpanni vétek az ésszerűség ellen, megtorpanni az igazságtalanság előtt pedig vétek az emberiség ellen. A nemzetállami hódító vágy előkészítette a fejekben pl. Traján széttört oszlopának összeragasztását, de ne feledjük, a Monarchia nemcsak ezért került bajba.

Lábjegyzetek

¹ A szlovák nacionalizmus ilyen jellegű törekvéseiről lásd Gulyás László: A szlovák nacionalizmus területi követelése és a történelmi Magyarország 1848–1914. Konferenciakötet. Pécsi Tudományegyetem. TTK. Pécs. 2004.

² Nagy Iván: A nemzetiségi törvény a magyar parlament előtt 1861–1868. Budapest 1930. 22. old.

³ G. Gill: Student's Geographie Ausztria térképe. Olay 1932. 7. old. Itt jegyezzük meg, hogy valamennyi térkép Dr. Olay Ferenc: Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában. Magyar Nemzeti Szövetség Budapest. című műből származik, 1932.

⁴ Révai Mór: A magyarság ügye külföldön. Budapest. 1917. Révai. 465. old.

- ⁵ A Masaryk–Beneš-féle csehszlovák emigrációról lásd Gulyás László: Egy sikeres emigráció anatómiája. Edvard Beneš 1914–1918. AETAS 1996/2–3. szám 103–108. old.
- ⁶ *Edvard Beneš: Détruisez l' Autriche Hongrie* (Páris 1916.) című könyvének magyar nyelvű forráskiadását Gulyás László végezte el, lásd. Gulyás László (szerk.): „Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! DOCUMENTA HISTORICA 5. Szeged 1992. A forrás részletes elemzését lásd: Gulyás László: „ZÚZZÁTOK SZÉT AUSZTRIA-MAGYARORSZÁGOT” Avagy a Masaryk–Beneš-féle csehszlovák emigráció érvrendszerének első szintézise. LIMES 2000/4. szám. 35–50. old.
- ⁷ Denis szerepéről lásd *Gulyás László: Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság.* Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 2008. 43–44. old.
- ⁸ *Mapa Slovenska. Upravil Dr. Vit Cintula. Bemutatja Olay 1932.* 15. old.
- ⁹ Benešnek a szlovák–magyar határ meghúzásában viselt szerepéről lásd *Gulyás László: Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság.* Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 2008. 144–176. old.
- ¹⁰ Az adatok forrása Magyarország néprajzi térképe. Tervezte dr. Kogutovicz Károly, az 1910 évi népszámlálás alapján.
- ¹¹ *Kállay Béni: A szerb fölkelés története 1807–1810.* Budapest 1909. I. k. 111. old.
- ¹² *Dr. Balanyi György: A Balkán-probléma fejlődése.* Budapest, 1920. 41. old
- ¹³ *Prof. Eugen Oberhummer: Die politische Karte Europas nach sarbischen Planen aus dem Anfang des Weltkrieges.* Gotha, 1920.
- ¹⁴ Az adatok forrása Magyarország néprajzi térképe. Tervezte: Kogutovicz Károly.
- ¹⁵ *Olay 1932.*
- ¹⁶ *Hermann Ottó: Oláh irredenta.* Vasárnapi Újság, 23/1894.
- ¹⁷ Az adatok forrása Magyarország néprajzi térképe. Tervezte: Kogutovicz Károly.
- ¹⁸ *Galántai József: A Habsburg Monarchia alkonya.* Kossuth Könyvkiadó, 1985. 220, 352.